

Михальчук Оксана Іванівна

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

ІННОВАЦІЙНІ ЯВИЩА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ АНТРОПОНІМІЇ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

В дослідженні йдеться про тенденції розвитку сучасного національного іменника. Основну увагу зосереджено на проблемах правопису особових імен та адаптації іноземних імен в українському мовному середовищі.

Ключові слова: *особове ім'я, антропонімія, мовні девіації, мовні права.*

The article deals with the development trends of the modern national register of personal names. The focus is on the problems of spelling of personal names and adaptation of foreign names in the Ukrainian language environment.

Keywords: *personal name, anthroponymy, language deviations, language rights.*

Міжмовна комунікація, міграційні процеси та новітні технології дають поштовх для інновацій в різних мовних системах через запозичення, інтерференцію, адаптаційні та асиміляційні явища тощо. Такі тенденції в розвитку мов призводять до коливань і змін навіть в таких традиційно стабільних класах лексики як антропоніми. З огляду на динаміку процесів актуалізуються питання стандартизації української онімної системи, мовної та юридичної ідентичності імені, міжмовної адаптації іноземних імен в системі українського іменника та мовні права осіб щодо вибору імені.

На відміну від вибору прізвища та імені по батькові, що регулюються відповідними статтями СКУ, вибір особового імені є вільним і залежить від бажання батьків [4]. Словники імен є лише “допоміжною літературою”, і таким чином держава “несвідомо переклала на батьків клопоти та всю відповідальність щодо якісного складу українського реєстру імен” [2, с. 88]. З того моменту, коли ім'я задокументоване, воно перестає бути тільки сферою особистого, воно стає частиною антропонімного ландшафту в національному мовному середовищі. Індивідуальні уподобання вступають в контакт із правописними та

законодавчими нормами держави, на території якої функціонує ім'я. Вільний вибір імені, з одного боку, є відображенням онімних та мовних преференцій, з іншого — виявом мовної та етнічної свідомості.

В координатах права на ім'я, мовного законодавства та правописних норм в національному іменнику найвиразніше простежуються зміни та сучасні тенденції. Які з новітніх явищ стають якісними показниками динаміки української антропонімної системи, а які порушенням правописних норм і загрозою для збереження екології національного антропонімікону?

Складність відповідей на ці питання зумовлена мережею мовних та позамовних факторів. Короткий аналіз переліку особових імен, засвідчених при реєстрації народження упродовж 2013-2019 років у Львівській області [3], свідчить про такі тенденції: 1) значне збільшення орфографічних девіацій при запису традиційних українських імен як християнських (*Боріс, Леона, Каріна*), так і композитів (*Владіслав, Вячеслав*); 2) зростання кількості фіксації російських, білоруських та польських особових імен, які традиційно передаються етимологічними відповідниками, в українській транскрипції (*Александр, Нікіта, Софья, Алеся, Анджей, Катажина*); 3) значне зростання частки особових імен західноєвропейського походження (*Алесандро, Лео, Майк, Мартін, Ані, Аліс, Клаудіа, Катрін, Латойя, Клої*); 4) збільшення кількості особових імен, що засвідчують етнічну приналежність носіїв імені — представників меншинних спільнот України (*Аслан, Ібрагім, Айна, Айтен, Береніс, Аміра*).

Серед позитивних явищ — забезпечення мовних прав представників меншинних спільнот та розширення репертуару іменника за рахунок нових запозичень. Але неусталеність практик відтворення цих імен українською мовою призводить до орфографічної варіативності імен та розбалансування етномовної структури сучасного іменника а) внаслідок фіксації українською мовою російських варіантів імен в ситуації контактного білінгвізму без врахування етнічної приналежності носія імені (*Кіріл* замість *Кирило*; *Даніїл* замість *Данило*);

б) через зростання кількості жіночих імен на приголосний, частина з яких в розмовній практиці і пізніших документах імен уподібнюється до традиційної української парадигми (*Адель (Аделя), Ніколетт (Ніколетта, Ніколета), Мішель*); в) особливостей фонетичної адаптації іншомовних особових імен (*Алесандро / Александер /Александар; Ізмаїл / Ісмаїл; Кристиан/ Кристіян/ Крістіан; Мухамед / Мухаммед/ Мухамад; Наїла / Наїле / Наїле*). Серед основних чинників, що зумовлюють такі тенденції: 1) змішування в мовній практиці різних національних варіантів імені; 2) невпорядкованість та неуніфікованість правил орфографічної передачі іншомовних особових імен (зумовлено специфікою кожної пари іншомовно-українського відтворення власних назв [1, с. 235] та покликаннями на документування імені “за звучанням”, “за традицією”, хоч “в академічній науці чітко окресленого визначення традиції немає” [5, с. 322]); 3) деякі прогалини законодавчого характеру, зокрема, відсутність в документах графі про етнонаціональну приналежність і законодавче “право на транскрибований запис ... імені відповідно до своєї національної традиції» [6, п. 2 ст. 28].

Сучасні онімні інновації свідчать про розгерметизацію національних та правописних традицій в українському іменнику. Перспективи цих тенденцій залежать від мовної та етнонаціональної свідомості суспільства та мовного планування в сфері антропоніміки. Збереження автентичності та унормованості іменника та забезпечення мовних прав при документуванні власних імен людей потребує сьогодні вироблення розширених інструкцій з правопису українських та іншомовних імен з урахуванням національного та міжнародного законодавства, мовної ситуації та глобалізаційних тенденцій сучасного світу.

Література

1. Ажнюк Б. М. Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: збірник наукових праць*. К.: Видавничий дім Д. Бураго, 2012. С. 228-236.

2. Белей Л. Ім'я дитини в українській родині. Харків: Фоліо, 2011. 283 с.
3. Головне управління статистики у Львівській області. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_name/find4.asp?abc
4. Сімейний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ubc.ua/Law/simcod.html>
5. Скопненко О. І. Відтворення чужомовних власних імен в українській та білоруській традиціях: мовна норма і особисте право носія імені. *Мовні права в сучасному світі. Збірник наукових праць*. Ужгород, 2014. С. 253-260
6. Цивільний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>